

Sygn. akt III CZP 54/09

UCHWAŁA
składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 16 października 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

Prezes SN Tadeusz Ereciński (przewodniczący)

SSN Antoni Górski

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Jacek Gudowski

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Lech Walentynowicz

SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z powództwa Kseni H., Krzysztofa H. i Kamila H.

przeciwko Markowi K.

o ochronę dóbr osobistych,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 16 października 2009 r.,

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka,

zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Ł.

postanowieniem z dnia 16 stycznia 2009 r., sygn. akt I ACz 991/08,

przekazanego przez Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 19 marca 2009 r.,

sygn. akt III CZP 8/09, do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu tego Sądu,

"Czy w sprawie o ochronę dóbr osobistych pobiera się jedną,
stałą opłatę sądową określoną w art. 26 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 28
lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U.
Nr 167, poz. 1398 ze zm.) bez względu na charakter zgłoszonych

w niej roszczeń (niemajątkowych bądź majątkowych), czy też opłata powyższa dotyczy wyłącznie roszczeń niemajątkowych o ochronę dóbr osobistych?"

podjął uchwałę:

Opłatę stałą przewidzianą w art. 26 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. Nr 167, poz. 1398 ze zm.) pobiera się od pozwu o ochronę dóbr osobistych w części dotyczącej roszczeń niemajątkowych.

Uzasadnienie

Przedstawione zagadnienie prawne powstało przy rozpoznawaniu przez Sąd Apelacyjny w Ł. zażalenia na postanowienie Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 6 listopada 2008 r., odrzucającego częściowo apelację pozwanego od wyroku uwzględniającego powództwo o ochronę dóbr osobistych w zakresie żądania nakazania przeproszenia powódki oraz przyznania na jej rzecz od pozwanego zadośćuczynienia w kwocie 5 000 zł. Sąd Okręgowy uznał, że skoro pełnomocnik pozwanego (adwokat) uiszczył od apelacji zaskarżającej uwzględnienie obu wymienionych żądań opłatę stałą w wysokości 600 zł, to - w świetle art. 26 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398 ze zm.; dalej: „u.k.s.c.”) - należy przyjąć, że apelacja ta została należycie opłacona jedynie w części kwestionującej rozstrzygnięcie o roszczeniu niemajątkowym, w pozostałym zaś zakresie podlega odrzuceniu (art. 130² § 3 k.p.c.).

Sąd Apelacyjny powziął poważne wątpliwości co do trafności stanowiska Sądu Okręgowego, dając im wyraz w treści przytoczonego na wstępie zagadnienia prawnego.

Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 19 marca 2009 r. - wydanym na podstawie art. 390 § 1 zdanie drugie k.p.c. - przekazał to zagadnienie do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego. Wskazał, że w doktrynie dominuje pogląd, zgodnie z którym opłatę stałą przewidzianą w art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. pobiera się jedynie od roszczeń niemajątkowych. Jeżeli powód dochodzi ochrony dóbr osobistych za pomocą roszczeń majątkowych, pobiera się od nich – na zasadach ogólnych – opłatę stosunkową (art. 13 u.k.s.c.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zarysowały się w tej kwestii dwa przeciwstawne stanowiska. Przeważa pogląd zbieżny z panującym w piśmiennictwie, wyrażony w postanowieniach z dnia 21 grudnia 2006 r., III CZ 94/06 (OSNC-ZD 2008, nr 1, poz. 12), z dnia 8 marca 2007 r., III CZ 12/07 (OSNC 2008, nr 2, poz. 26), z dnia 27 czerwca 2008 r., V CSK 100/08 (nie publ.) i z dnia 17 grudnia 2008 r., I CZ 107/08 (nie publ.) oraz w motywach uchwały z dnia 22 sierpnia 2007 r., III CZP 77/07 (OSNC 2008, nr 10, poz. 109). W uzasadnieniu tego stanowiska wskazano, że art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. należy interpretować w kontekście innych unormowań zawartych w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Istotne znaczenie dla ustalenia rodzaju opłaty pobieranej od pisma sądowego ma majątkowy lub niemajątkowy charakter sprawy, w której jest ono wnoszone (art. 12 i 13 u.k.s.c.). W wypadkach, w których dochodzone roszczenia służą ochronie bezwzględnie prawa podmiotowego niemajątkowego, o rodzaju należnej opłaty decyduje majątkowy lub niemajątkowy charakter tych roszczeń, nie zaś majątkowy lub niemajątkowy charakter prawa podmiotowego chronionego przez te roszczenia. Potwierdza to treść art. 26 ust.1 pkt 4 i 5 u.k.s.c., z którego wynika, że opłata stała dotyczy tylko pozwów obejmujących roszczenia niemajątkowe wynikające z praw autorskich, praw wynikających z uzyskania patentu na wynalazek, prawa ochronnego na wzór użytkowy, prawa z rejestracji wzoru przemysłowego lub zdobniczego, prawa ochronnego na znak towarowy, prawa z rejestracji na oznaczenie geograficzne, prawa z rejestracji topografii układów scalonych oraz prawa z rejestracji wzoru zdobniczego. Tylko na tej podstawie, że art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. nie czyni wyraźnego rozróżnienia charakteru roszczeń zgłoszonych w celu ochrony dóbr osobistych, nie można

uznać, iż wolą ustawodawcy było zastosowanie - w odniesieniu do tych roszczeń - rozwiązania odmiennego niż przyjęte w art. 26 ust. 1 pkt 4 i 5 u.k.s.c. W art. 26 ust. 1 pkt 6 u.k.s.c. jest mowa o opłacie stałej od pozwu w sprawach o ochronę innych praw niemajątkowych, niewymienionych w punktach poprzednich. Niewątpliwie zatem zawarte w nich unormowania przewidują opłatę stałą jedynie od roszczeń niemajątkowych, zaś redakcja art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. jest wynikiem trudności w zwięzłym wysłowieniu takiego rozwiązania w odniesieniu do spraw o ochronę dóbr osobistych. Gdyby pozew o ochronę dóbr osobistych podlegał zawsze jednej tylko opłacie (stałej), kwota dochodzonego zadośćuczynienia (sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny) nie miałaby znaczenia dla wysokości opłaty sądowej. Tymczasem roszczenia te dochodzone oddzielnie podlegałyby opłacie stosunkowej przewidzianej w art. 13 u.k.s.c. Kumulacja w jednym pozwie roszczeń niemajątkowych i majątkowych nie może prowadzić do zmiany zasad pobierania opłat sądowych.

Według stanowiska przeciwnego, zaprezentowanego przez Sąd Najwyższy w postanowieniach z dnia 10 listopada 2006 r., I CZ 62/06 (nie publ.), z dnia 22 czerwca 2007 r., V CZ 59/07 (nie publ.) oraz z dnia 4 października 2007 r., V CZ 79/07 (nie publ.), art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. uzasadnia pobranie jednej opłaty stałej od pozwu o ochronę dóbr osobistych, niezależnie od charakteru zgłoszonych w nim roszczeń. Gdyby wolą ustawodawcy było potraktowanie roszczeń służących ochronie dóbr osobistych tak samo, jak roszczeń wymienionych w art. 26 ust. 1 pkt 4 i 5 u.k.s.c., dałby on temu jednoznacznie wyraz w treści przepisu. Tymczasem tylko w odniesieniu do roszczeń wymienionych w tych ostatnich przepisach pobranie opłaty stałej uzależnione zostało od ich majątkowego lub niemajątkowego charakteru.

Za takim rozumieniem art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. przemawiają również inne argumenty. Obciążenia z tytułu opłat sądowych muszą być skonkretyzowane w ustawie a ich wysokość nie może tamować dostępu do sądu. Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych wydatnie rozszerza katalog spraw, w których pobiera się opłatę stałą. Szczegółowość określenia zasad pobierania tej opłaty (art. 22-78 u.k.s.c.) nakazuje ostrożność w stosowaniu wykładni kontekstowej każdego z analizowanych przepisów. Ustawa nie stawia znaku równości między

sprawą o prawa majątkowe a roszczeniem majątkowy, rozróżnia bowiem zgłoszone roszczenia (art. 4 ust. 1) i rodzaj praw (art. 26 ust. 1) jako przedmiot ochrony. W wypadkach, gdy szczegółowość regulacji, wymagana ze względu na charakter ustawy nakładającej obowiązek ponoszenia ciężaru publicznego, uzasadnia określenie rodzaju roszczenia, czyni to wyraźnie (art. 26 ust. 2, art. 68, 69, 96 ust. 1 pkt 1, art. 97 i 101 ust. 2), natomiast w innych przepisach wprowadza, jako kryterium, rodzaj chronionego prawa albo rodzaj sprawy, poddanej pod osąd jako całość (o rozwód, o separację), pomimo występowania w niej praw oraz roszczeń majątkowych i niemajątkowych. Dowodzi to, że redakcja art. 26 u.k.s.c. nie jest przypadkowa. Zastosowane w tym przepisie określenia przedmiotu sprawy podkreślają, że charakter roszczenia nie stanowi kryterium kwalifikacji sprawy pod kątem rodzaju należnej opłaty. Stosowanie takiego dodatkowego kryterium nie da się pogodzić z tekstem interpretowanego przepisu.

Sąd Najwyższy, przekazując zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu, opowiedział się za tym drugim poglądem, a Prokurator Generalny wniósł o podjęcie uchwały stwierdzającej, że w sprawie o ochronę dóbr osobistych pobiera się od wniesionego pozwu jedną stałą opłatę bez względu na charakter dochodzonych w tej sprawie roszczeń.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wątpliwości wyrażone w zagadnieniu prawnym przedstawionym do rozstrzygnięcia wyłoniły się na tle zarysowanej wyraźnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego rozbieżnej wykładni art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. Należy odnotować, że za pierwszym kierunkiem wykładni wymienionego przepisu Sąd Najwyższy opowiedział się także w postanowieniach z dnia 29 stycznia 2008 r., IV CZ 7/08 (nie publ.) i z dnia 3 września 2008 r., I CZ 44/09 (nie publ.) oraz w wyroku z dnia 5 czerwca 2009 r., I CSK 465/08 (nie publ.).

W doktrynie i w orzecznictwie wskazuje się, że cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych opiera się na konstrukcji prawa podmiotowego. Przyjmuje się, że prawa osobiste są prawami niemajątkowymi, bezwzględnymi (skutecznymi *erga omnes*). Ochrona dóbr osobistych może być jednak realizowana za pomocą roszczeń o charakterze niemajątkowym, przewidzianych w art. 24 § 1 zdanie pierwsze

i drugie k.c. (o zaniechanie działania zagrażającego dobru osobistemu lub naruszającego to dobro, o dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia dobra osobistego), a także roszczeń o charakterze majątkowym, wskazanych w art. 24 § 1 zdanie trzecie, art. 445 § 1 i 2 oraz art. 448 k.c. (o zadośćuczynienie pieniężne albo o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny). Dopuszczalne jest przy tym łączenie wymienionych roszczeń w jednym pozwie, jak też dochodzenie każdego z nich osobno (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1985 r., III CZP 27/85, OSNC 1985, nr 12, poz. 185 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r., III CZ 20/09, nie publ.). Artykuł 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. nie łączy wprost przewidzianej w nim opłaty stałej z charakterem roszczeń zgłoszonych w pozwie o ochronę dóbr osobistych. Powstaje zatem wątpliwość, czy opłatę tę pobiera się w zależności od niemajątkowego lub majątkowego charakteru tych roszczeń, czy też z uwzględnieniem ich rozróżnienia. Udzielenie odpowiedzi na to pytanie ma doniosłe znaczenie praktyczne. Przyjęcie pierwszego z przedstawionych rozwiązań oznaczałoby, że jednej stałej opłacie podlega pozew obejmujący tylko roszczenia niemajątkowe, roszczenia niemajątkowe i majątkowe albo wyłącznie roszczenia majątkowe. Według drugiego rozwiązania, opłatę stałą należałoby pobrać od pozwu zawierający jedynie roszczenia niemajątkowe; pozew obejmujący jedno i drugie roszczenia podlegały opłacie stałej oraz stosunkowej, pozew zaś zmierzający do realizacji jedynie roszczeń majątkowych – wyłącznie opłacie stosunkowej. Należy przy tym pamiętać, że przepisy o opłatach od pozwu stosuje się do opłat od środków odwoławczych środków zaskarżenia wymienionych w art. 18 ust. 2 u.k.s.c. Nie ulega zatem wątpliwości, że rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia prawnego ma istotne znaczenie dla oceny zasadności zażalenia rozpoznawanego przez Sąd Apelacyjny. Wprawdzie art. 130² § 3 k.p.c., który stanowił podstawę częściowego odrzucenia apelacji strony pozwanej, został uchylony z dniem 1 lipca 2009 r. z mocy art. 1 pkt 3 i art. 9 ustawy z dnia 5 grudnia o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571), jednak – zgodnie z treścią art. 8 wymienionej ustawy - ma on zastosowanie do postępowań wszczętych przed wejściem w życie tej regulacji.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego podejmującym próbę wykładni art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. trafnie zwrócono uwagę, że odpowiedź na pytanie, czy zakres zastosowania tego przepisu uwarunkowany został niemajątkowym lub majątkowym charakterem roszczeń zgłoszonych w pozwie, wymaga uwzględnienia jego kontekstu językowego. Z przepisów zawartych w art. 26 ust. 1 pkt 4 i 5 u.k.s.c. wynika, że opłacie stałej podlegają jedynie roszczenia niemajątkowe służące ochronie wymienionych w nich praw niemajątkowych. Z treści tych unormowań nie można jednak zasadnie wyprowadzić wniosku, że – wobec innej redakcji art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. - od pozwu o ochronę dóbr osobistych opłatę stałą pobiera się niezależnie od charakteru zgłoszonych roszczeń. W judykaturze zwraca się uwagę na zawodność wnioskowania *a contrario* przy dokonywaniu wykładni przepisów prawa cywilnego i dopuszcza je jedynie wtedy, gdy racje leżące u podłoża rozwiązania przyjętego w określonym przepisie są doniosłe wyłącznie w odniesieniu do sytuacji objętych tym przepisem (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 września 1969 r., III CZP 8/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 97). Trudno zaś – na co trafnie zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z dnia 3 września 2009 r., I CZ 44/09 – doszukać się argumentów wskazujących na niemożność pogodzenia racji przemawiających za związaniem w przepisach art. 26 ust. 1 pkt 4 i 5 u.k.s.c. opłaty stałej jedynie z roszczeniami niemajątkowymi służącymi ochronie praw niemajątkowych z podobnym powiązaniem tej opłaty tylko z roszczeniami niemajątkowymi o ochronę dóbr osobistych. Przy wykładni art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. nie można pominąć treści ust. 1 pkt 6 tego artykułu, nakazującego – jeżeli przepis szczególny stanowi inaczej - pobranie opłaty stałej od pozwu o ochronę innych praw niemajątkowych.

Z przepisów ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych wynika, że ustawodawca w różny sposób wskazuje kryteria wyznaczające rodzaj należnej opłaty. Do charakteru dochodzonego roszczenia nawiązują wprost np. art. 68 i 69, określające opłatę stałą w postępowaniu zabezpieczającym. Najczęściej przepisy przewidujące pobranie opłaty stałej w oznaczonej wysokości odwołują się do kryterium przedmiotu postępowania przez wskazanie, czego dotyczy konkretna sprawa. Zasadnicze jednak kryterium wyznaczające rodzaj pobieranej opłaty stanowi - według przepisów ogólnych zawartych w dziale 1 tytułu II ustawy

o kosztach sądowych w sprawach cywilnych - majątkowy lub niemajątkowy charakter sprawy (art. 12-14 u.k.s.c.). Opłatę stałą pobiera się w sprawach o prawa niemajątkowe oraz we wskazanych w ustawie niektórych sprawach o prawa majątkowe (art. 12 *in principio*). Pojęcia „sprawa o prawa majątkowe” oraz „sprawa o prawa niemajątkowe” nie zostały zdefiniowane ani w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, ani w kodeksie postępowania cywilnego. W judykaturze zgodnie przyjmuje się, że o majątkowym lub niemajątkowym charakterze sprawy decyduje – najogólniej rzecz ujmując – ocena, czy dochodzone w sprawie prawa są bezpośrednio uwarunkowane interesami ekonomicznymi podmiotu uprawnionego. W nawiązaniu do tego stanowiska wyrażono również pogląd, podzielany przez skład orzekający, że przez sprawę o prawa majątkowe w rozumieniu art. 13 u.k.s.c. należy rozumieć sprawę, której przedmiotem jest żądanie (roszczenie) majątkowe, a więc której pozytywne rozstrzygnięcie przedstawia dla powoda wartość majątkową (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2007 r., II CZ 35/07, nie publ.). Uwzględnienie tego zapatrywania przy odczytywaniu treści normatywnej art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. nie pozwala zasadnie twierdzić, że przepis ten oparty został na konstrukcji jednej stałej opłaty od pozwu o ochronę dóbr osobistych bez względu na charakter zgłoszonych roszczeń. Odmierna wykładnia tego przepisu pociągałaby za sobą niespójność kontekstu językowego wyrażonej w nim normy, wynikającego zarówno z treści przepisów sąsiednich - poza szczególną, wyraźnie wyodrębnioną regulacją odnoszącą się do pozwów o rozwód, separację oraz unieważnienie małżeństwa - jak i przepisów statuujących ogólne zasady określania rodzaju pobieranych opłat sądowych. W konsekwencji należałoby uznać, że opłacie stałej podlegają roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia (art. 445 i 448 k.c.), dochodzone łącznie z roszczeniami z tytułu szkód majątkowych. Tymczasem w praktyce sprawy, w których zgłoszono takie roszczenia, traktowane są jako sprawy o odszkodowanie, gdyż pojęcie szkody w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego obejmuje również uszczerbek w dobrach osobistych.

Trzeba zauważyć, że zasada pobierania odrębnych opłat (wpisów) od pozwu o ochronę dóbr osobistych w zakresie roszczeń niemajątkowych oraz roszczeń

majątkowych obowiązywała także na gruncie poprzedniej regulacji - ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz. U. z 2002 r. Nr 9. poz. 88 ze zm.), z tą różnicą, że pierwsze z wymienionych roszczeń podlegały wpisowi tymczasowemu (art. 31 ust. 1). Z treści przepisów obecnie obowiązującej ustawy nie wynika, aby wolą ustawodawcy było odstępianie od tej reguły oraz aby jej utrzymanie nie dało się pogodzić z podstawowymi założeniami tej regulacji. Przyjęta w nowej ustawie metoda kazuistycznego wyliczenia spraw, w których powstaje obowiązek uiszczenia opłaty stałej oraz brzmienie nadane art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. nie przemawiają na rzecz stanowiska odmiennego. Przeciwnie, wskazują, że zamiarem ustawodawcy było ograniczenie zastosowania wyrażonej w tym przepisie normy do roszczeń niemajątkowych zgłoszonych w poszukiwaniu ochrony dóbr osobistych.

Wskazany przez skład przekazujący zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu wzgląd na potrzebę zachowania stabilności i pewności przepisów regulujących pobieranie opłat sądowych przemawia więc przeciwko kierunkowi wykładni art. 26 ust. 1 pkt 3 u.k.s.c. zaproponowanej w postanowieniu z dnia 19 marca 2009 r. Zarówno wyniki wykładni językowej, jak i systemowej oraz funkcjonalnej tego przepisu prowadzą do wniosku, że jego redakcja, odmienna od przyjętej w art. 26 ust. 1 pkt 4 i 5 u.k.s.c., nie uzasadnia twierdzenia o wprowadzeniu przez ustawodawcę zasady pobierania jednej opłaty stałej od pozwu o ochronę dóbr osobistych bez względu na charakter zgłoszonych w nim roszczeń.

Tylko na marginesie wypada zauważyć, że po wejściu w życie obecnie obowiązującej ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych rozróżnienie niemajątkowego oraz majątkowego charakteru roszczeń o ochronę dóbr osobistych utrzymane zostało również w przepisach regulujących zasady określania kosztów zastępstwa prawnego wykonywanego przez adwokata oraz radcę prawnego (§ 11 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.; analogicznie w § 10 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz

ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu, Dz. U. Nr 163, poz. 1349 ze zm.).

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w uchwale.

/tp/